

9. Tarrow S. *Struggling to Reform : Social Movement and Policy Change during Cycles of Protest* / S. Tarrow. — Ithaca : Western Society, 1983. — 218 p.

10. Marsh A. *Protest and political consciousness* / A. Marsh. — Beverly Hills, Calif. : Sage Publications, 2011. — 271 p.

11. Huntington S. P. *Political order in Changing Societies* / S. P. Huntington. — New Haven: Yale University Press, 1968. — 488 p.

Ирха Е. А. Тенденции реализации политического протеста: европейское измерение

Сформулировано теоретическое обоснование политического протеста как феномена и формы политического участия. Актуализирована проблема реализации массового политического протеста и его форм на примере стран Западной Европы. Исследовано нормативное поле воплощения политического протеста.

Ключевые слова: политический процесс, политический протест, абсентеизм, электоральный протест, аполитичность.

Yrkha K. Trends in implementation of political protest: a European dimension

The theoretical foundation of political protest as a phenomenon and forms of political participation was formulated. The problem of realization of mass political protest and its forms on an example of Western Europe was actualized. The normative field implementation of political protest was investigated.

Keywords: political process, political protest, absenteeism, electoral protest apolitical.

УДК 32-327.5

Лікарчук Дар'я Сергіївна,
аспірантка КНУ імені Тараса Шевченка

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Становлення політичної конфліктології, як незалежної та самостійної науки, пройшло великий шлях. До сьогоднішніх днів політичний конфлікт, вважають частиною соціології. Хоча з 70-х років ХХ століття, політичний конфлікт розпочав самостійний шлях. Невід'ємною частиною становлення політичних конфліктів – є їх класифікація. Дійсно, в даній тематиці використовуються соціологічні знання, але вони пояснюють і віддзеркалюють сутність політичних конфліктів.

Ключові слова: конфлікт, політичний конфлікт, внутрішньополітичний конфлікт, міжнародний конфлікт.

Важливою та обов'язковою умовою дослідження та аналізу політичних конфліктів є створення їх класифікації. Проблематичність даного завдання полягає в ідентифікації політичного конфлікту та у багатогранності конфліктів. З одного боку політичний конфлікт можна визначити, як протистояння, боротьбу між елітою у владних структурах; з іншого боку, як колізію між реформаторами і контрреформаторами; та як протистояння різних політико-ідеологічних утворень.

Запропоновані в літературі типології, класифікації та види політичних конфліктів, базуються на різноманітних ознаках, нормах та сферах дослідження конфліктів. Наприклад, з точки зору прояву конфліктів, їх розрізняють на міжнародні і внутрішньополітичні; за характером нормативної регуляції – на інституціалізовані та неінституціалізовані; за можливістю їх регулювання – конфлікти з нульовою та ненульовою сумою; за тривалістю – коротко, - середньо - та довгострокові конфлікти; з точки зору публічності – явні та латентні [2, с.62].

Метою статті є проведення політичного аналізу різновидів політичних конфліктів.

Різносторонні аспекти дослідження різновидів політичних конфліктів, запропоновані такими зарубіжними дослідниками як: У. Бисно, Д. Ден, М. Дойч, Р. Дулітл, Х. Корнеліус, У. Масненбург, Дж. Скотт, Дж. Ролз, Ш. Фейр, Р. Фішер, Дж. Хаймс.

Серед російських вчених, які досліджують типологію політичних конфліктів, слід виокремити: В. Авксентьєва, А. Анцупова, В. Ачкасова, Б. Коваленко, С. Ланцова, Е. Сулова, Д. Федьмана, А. Циганкова.

Питанням дослідження різновидів політичних конфліктів займаються й українські дослідники, як: О. Батрименко, Т. Білецька, Т. Бодун, К. Василенко, В. Воднік, Г. Зеленко, А. Єзеров, М. Цюруп.

Конфлікти по-різному проявляються в демократичних та недемократичних системах, незалежно від напрямів, типології та спрямування. Демократичні системи заздалегідь направлені на вирішення конфліктних ситуацій і мають специфічні політико - правові інститути для їх рішення і пошуку компромісів, що пов'язано з розподілом влади. Саме таке спрямування та направлення на певні правила «політичної гри», забезпечують демократичні суспільства від загроз тоталітаризму, анархії.

Саме тоталітарні і авторитарні політичні режими спрямовують свої сили на ліквідацію, будь-яких конфліктів в державі, пропагандуючи «ідеальні» відносини, в різних напрямках, як «державна – суспільство», так і «державна – держава». Але варто, відзначити, що ліквідація конфлікту заради надуманої єдності, саме в авторитарних та тоталітарних політичних режимах, найбільш збагачена конфліктними проблемами.

В демократичних системах, політичні конфлікти є відкритими, і їх можна звести до мінімуму, вирішуючи гострі питання. Що стосується режимів, таких як тоталітарний чи авторитарний, то в них велика наявність мікроконфліктів, які призводять до накопичення політичних конфліктів, що в подальшому впливає на дестабілізацію політики.

В більшості випадках, такі зміни призводять до трансформації режиму та зміни, як в суспільстві так і державі. Безумовно, бувають і наслідки, які призводять до знищення суспільства та держави, як цілісного «організму».

Звертаючи увагу на ретроспективу, можна відзначити, що політичні конфлікти, можуть бути забарвлені не лише політичними проблемами. Конфлікти, найчастіше релігійні чи економічні, зазвичай носять політичний характер, а виходячи з даного положення, вирішення таких конфліктів відбувається на основі політичного курсу держави.

Класично виділяють три основних типи будь-яких політичних конфліктів. Перший тип, це конфлікт інтересів, є найпоширенішим та переважає в розвинутих країнах. Конфлікт інтересів легко піддається врегулюванню та вирішенню проблем, а його вирішення передбачає досягнення компромісів. Варто відзначити, що складнощі виникають коли конфлікт інтересів відбувається між державами, в таких випадках трапляються ускладнення.

Другий тип – ціннісний конфлікт, характерний для країн які розвиваються та нестійких, як політично, соціально, культурно та економічно. Якщо такий конфлікт виникає, він важко піддається компромісам, більшості держав його важко контролювати, адже найчастіше суспільство апелює, до таких центральних цінностей, як «нація», «свобода», «моральні цінності», «рівність», «культура», «терпимість», «традиції».

Третій тип – конфлікт ідентичності, виникає там, де людина ототожнює себе не з суспільством, тобто не відчуває себе одиницею держави, а окремої групи, яка може бути расовою, національною, релігійною або мовною [10, с. 93].

В політичній науці, однією з найпопулярніших і загальних класифікацій вирізняють за такими ознаками:

- конфлікт між головними гілками влади, який є одним з найчастіше виникаючих в державах, особливо в країнах де законодавство чітко не регулює відносини між трьома гілками влади. Так, конфлікти між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади – можуть призводити до дестабілізації політичної системи держави, а з тим і до політичної

кризи. В розвинутих демократичних країнах, питання конфліктів між гілками влади регулюються на законодавчому рівні, й забезпечують легальні способи вирішення проблем, які сприяють законному та безпечному вирішенні конфліктних ситуацій в державі.

- конфлікти між партіями та суспільними рухами з різними ідеологічними орієнтаціями, такі конфлікти є найбільш поширеними в країнах СНД. Протистояння відбуваються між різними ідеологіями, різні рухи намагаються штучно створювати конфліктні ситуації. Останні події 2013 року в Україні, підтверджують протистояння ідеологій, коли в місті Києві був повалений пам'ятник В.Леніну. Варто відзначити, що конфлікт, відбувається не на відкритому протистоянні комуністів та націоналістами, а на багаторічному прихованому конфлікті між ними.

- конфлікти всередині інститутів влади – найчастіше бувають прихованими, та не виносяться за межі інституцій, наприклад, такі конфлікти характерні країнам СНД: Білорусія, Російська Федерація, Україна, Казахстан. Суспільство не інформується про відносини, а всередині інститутів влади та навмисно є прихованими. Конфлікти всередині інститутів влади, для суспільства представлені у внутрішньо парламентських протистояннях фракцій, що виявляється у протистоянні провладної партії та опозиції [6, с. 217].

Класифікація політичних конфліктів відіграє важливу методологічну роль в політичній науці. Важливим критерієм типології політичних конфліктів виступає їх функціональна направленість, тому і науковій літературі виділяють конфлікти конструктивні та деструктивні. Але варто відмітити, що будь-який конфлікт має в своєму змісті як негативні так і позитивні якості. Головне, це наслідки політичного конфлікту, адже вони можуть мати як позитивний наслідок для суспільства та економіки країни, так і негативні наслідки. Позитивні наслідки, можуть бути наступними:

- демонстрація незадоволення існуючим станом в державі;
- конфлікт прискорює самосвідомість та одночасно слугує узагальненню та підтримці одних суспільних інтересів;
- конфлікт сприяє звільненню від негативу та слугує «клапаном» для конструктивного виходу емоцій;
- попереджає застій, примушуючи рухатись вперед, суспільство та його інститути [4, с. 47].

Деструктивний вплив виражається в тому, що політичний конфлікт створює загрозу соціальній системі, на якій базуються демократичні суспільства і зменшує довіру сторін, таким чином від породжує розрізненість.

В країнах створюються різноманітні ситуації, часто спостерігаються провокації, що несуть прихований характер. Тому варто розрізняти дійсні політичні конфлікти та «фантомні» політичні конфлікти. Дійсними причинами політичних конфліктів може бути політична нестабільність, організаційні проблеми, які виникли, наприклад в провладній партії. Зазвичай «фантомні» конфлікти, є вигаданими, найчастіше опозиційними партіями.

Відомий американський конфліктолог Д. Ден, є автором типології інтенсивності конфлікту. Хоча з однієї сторони, запропонована типологія є більш соціологічною, вона вдало характеризує політичні конфлікти, які виникають в сьогоdnішньому політичному житті. Д.Ден, пропонує виділити наступні типи конфліктів:

- сутичка, дрібні неприємності, які не несуть великих загроз, в політичному житті, наприклад мирний страйк, який складається з невеликої кількості людей;
- зіткнення, серія постійних сутичок, які пов'язані з розширенням кола причин, які викликають конфлікти та зменшенням бажань, інтересів, що провокують конфлікт, в політичному житті це акції, проти влади, які об'єднують велику кількість людей;
- кризи, постійні і неминучі зіткнення, в результаті яких створюється нерозв'язні ситуації, коли опоненти переривають, створюють, співпрацюють з іншою стороною [1, с. 21].

Виходячи з вищезазначеного, варто відмітити, що внутрішньополітичні кризи можливо диференціювати за ступенем глибини і небезпеки для суспільної стабільності:

- урядова криза, яка настає внаслідок втрати урядом «авторитету» в суспільстві та парламенті;

- парламентська криза, яка характеризується «паралічем» парламенту. Конфлікти в парламентській діяльності існують перманентно. Вони дуже різноманітні і можуть виникнути між парламентськими фракціями між парламентом і групами тиску;

- конституційна криза, зазвичай їй передують конституційні конфлікти, пов'язані з недосконалістю Основного закону.

Типологія рівнів конфліктів в політичному аналізі займає особливе місце, так як визначаючим для політичних відносин є їх вертикальний зріз, саме відношення «держава/суспільство».

В свою чергу, вертикальні конфлікти підрозділяються на конфлікти мікро- та макрорівня.

В основі макроконфліктів лежать протиріччя між різними політичними групами, перш за все це конфлікти між владою і суспільством.

Макроконфлікти мають форму державно-правових протиріч і виступають у вигляді конфліктів між державою та особистістю, державою та суспільством, державою та правовим статусом незадоволених груп населення [2, с. 59].

В державно – адміністративній сфері конфлікти діють на трьох рівнях – взаємодія інститутів, організацій та індивідів. В окремі періоди конфліктні ситуації можуть створювати значну напруженість, загострюючи відносини суб'єктів державного управління.

В державно-адміністративній сфері присутні всі три ідеальні різновиди конфліктної поведінки, виокремлені в моделі канадського вченого А.Раппопорта, хоча дана типологія найбільш популярна в сфері міжнародних відносин.

Так, А. Раппопорт, виокремлює типологію державно-адміністративних конфліктів:

1. конфлікти між політичними і державно-адміністративними (груповими та індивідуальними) суб'єктами (структурами);

2. конфлікти між державно-адміністративними структурами і організаціями державного та приватного секторів;

3. конфлікти між відомствами, міністерствами та іншими організаційно оформленими ланками управління;

4. конфлікти між центральними, регіональними та місцевими органами державного управління;

5. функціонально-рольові (вертикальні та горизонтальні) конфлікти в середині державних організацій;

6. неформальні конфлікти в середині і між окремими державними організаціями [12, с. 258].

Протиріччя між політичними та державно-адміністративними структурами – це конфлікти принципів і критеріїв, які з однієї сторони, орієнтують державні інститути на закріплення та стабілізацію політичної влади, а іншого боку, направлені на макроекономічне регулювання суспільних відносин. Виникненням такого виду конфлікту може слугувати і реорганізація державного апарату, не враховуючи інтересів державних службовців.

Виникнення загрози правлячому режиму зі сторони державних органів макроекономічного управління швидко ліквідується шляхом реорганізації міністерств і кадрових призначень, зміцнення персональної відповідальності [12, с. 52].

Конфлікти між державно-адміністративними структурами та організаціями державного та приватного сектору можна розділити на дві групи: конфлікти між органами державного управління і підлеглими їм підприємствами й конфлікти між державними підприємствами та приватним сектором.

Конфлікти між відомствами, міністерствами та іншими організаційно сформованими ланками управління державою включають:

- конфлікти, які спровоковані боротьбою за послаблення залежності від інших вертикальних і горизонтальних структур, корпоративними інтересами працівників;
- боротьбу за частку департаментів у державному бюджеті;
- протиріччя між органами, які виконують координуючі функції [3, с. 12].

Особливий різновид політичних конфліктів – конфлікти між центральними, регіональними та місцевими органами державного управління. В основі таких конфліктів лежить неспівпадіння специфічних інтересів населення окремих територій. Територіальна та фізична рівнобжність поглядів органів управління стимулює протиріччя в підходах до реалізації рішень як загальнодержавного масштабу, так і місцевого значення.

Крім того, внутрішньо організаційні конфлікти виникають:

- між структурними ланками і організацією загалом;
- між окремими підрозділами, в тому числі лінійними і функціональними [2, с. 81].

Дослідження в конфліктології розпочалися в 1924 році, в сфері психології і поступово поширювалися на сферу математики в 1933 році, соціобіології в 1934 році, філософії 1951 році. Значні дослідження в сфері політології розпочалися лише в 1972 році і від початку зайняли третє місце за популярністю, після психології та соціології. Виникнення політичного аналізу конфліктів в останні двадцять років пов'язано з конфліктністю соціуму в світовому просторі і буденному розвитку політології в цілому [3, с. 49]. Тому різновиди конфліктів, які використовуються в соціальній сфері, є невід'ємною частиною політичного аналізу конфліктів. Саме типології таких дослідників як М.Дойча, У.Бісно, Р.Фішера, Дж.Хаймса, Р.Дулітла, відповідають реаліям, саме політичного життя. Відомі зарубіжні дослідники, вибудовують на їх різновидах, сучасні моделі та пояснюють конфліктні ситуації в політиці, посилаючись на соціологів.

У. Бісно пропонує, наступні види конфліктів:

- конфлікт інтересів, який характеризується дійсним переплетінням інтересів та обов'язків. В політичному житті такі конфлікти представлені у парламентах, фракціях, блоках, департаментах, міністерствах та інших державних установах, в яких конфлікт інтересів є базою для подальшого протистояння різних політичних сил;
- вимушені конфлікти, які навмисно створенні для досягнення інших цілей, ніж запропоновані були раніше. В політиці такі конфлікти виникають після виборів, коли кандидат чи партія, які перемогли, не виконують передвиборчих обіцянок;
- «хибне співвідношення» – заплутане не співвідношення характеристик поведінки учасників, змісту та причин;
- ілюзорний конфлікти, які ґрунтуються на неправильному сприйнятті чи нерозумінні ситуацій. Найчастіше, може бути неправильне сприйняття чи непорозуміння між кандидатом та виборцями, або надумана «величність» гаранта, яку суспільство переоцінило;
- конфлікт заміщення – антагонізм направлений на особистість;
- експресивні конфлікти – характеризуються бажанням виразити ворожість, антагонізм [7, с. 63].

Так, Рональд Фішер виокремлює три типи конфліктів:

- економічний конфлікт – будується на мотивах володіння обмеженими ресурсами, включно територію, і є однією із форм реального конфлікту;
- конфлікт цінностей – формується навколо несумісних переваг, принципів, в які вірять люди і які співвідносяться з груповою ідентифікацією;
- силовий конфлікт – коли одна сторона прагне максимально усилити свій вплив на іншу сторону за допомогою різних силових методів [9, с. 492].

Джозеф Хаймс запропонував свою типологію конфліктів, основними критеріями якої є широта залучених мас і ступінь впливу на суспільство:

- приватні конфлікти – в них держава або уряд не займає центральне положення в управлінні державою;

- громадська непоко́ра:

- заворушення – дії направленні проти уряду (політичні демонстрації, страйки);
- таємна змова;
- внутрішня війна;
- соціальний контроль – дії уряду щодо протистояння колективним конфліктам;
- війна [11, с. 51].

Силові взаємодії припускають наявність конфліктного протистояння. Р.Дулітл запропонував таку схему: конфлікт може бути менш інтенсивним, або більш інтенсивним. В політичному житті, як між партіями, так і між політичними лідерами, може бути створена кооперація, відбувається постійна боротьба або вони залишаються в стадії змагання. Таким чином, боротьба чи змагання може проходити менш інтенсивно, або більш інтенсивно. В такому випадку, якщо політичний конфлікт, перейшов в більш інтенсивну фазу, можуть проводитися масштабні акції і страйки, або ж навіть перейти в громадянську війну.

Мортон Дойч в своїй праці «Конструктивний і деструктивний процес» наводить типологію конфліктів, в якій розкриває сутність політичного конфлікту за оцінками впливу і співвідношенням між конфліктуєчими сторонами [5, с. 49].

Основним конфліктом, який є дійсно «виправданим» М. Дойч, наводить істинний конфлікт. Він не залежить від легко змінних умов середовища. Істинні конфлікти важко врегулювати за допомогою дружніх відносин, лише у разі коли партії об'єднуються заради спільних інтересів.

Випадковий конфлікт – в даному випадку це конфлікт, який залежить від набору обставин, які не усвідомлені конфліктуєчими сторонами. «Випадкові» конфлікти важко вирішити лише в тих випадках, коли можливість маневру для конфліктуєчих сторін надто вузька, проблемою даного питання є недостатня інформація про ресурси.

«Підмінний конфлікт» – це такий конфлікт, коли наприклад політична партія намагається довіряти сама собі, але найчастіше боїться та невпевнена в передбачуваності своїх дій.

Безатрибутний конфлікт – в даному конфлікті, суспільство має справу з несправжніми учасниками політичного конфлікту, а разом з тим і несправжнім конфліктом, який найчастіше відвертає увагу від справжнього конфлікту.

Латентний конфлікт – це конфлікт, який мав би виникнути, але не виникає. Такий різновид конфлікту, повинен виникати тоді, коли конфлікт не вигідний провладній партії або політичному лідеру.

Фальшивий конфлікт – мається на увазі виникнення конфлікту, коли відсутні об'єктивні умови, такий конфлікт завжди передбачає хибне сприйняття або хибне розуміння політичних ситуацій в державі. Варто відзначити, що виникнення фальшивого конфлікту може викликати нові мотиви політичного конфлікту, в такому випадку фальшивий конфлікт може перейти в справжній конфлікт [8, с. 131].

Отже, різноманітність типологій конфліктів, підтверджує, що конфліктологія все ж давно посіла провідне місце серед суспільних наук.

Враховуючи той фактор, що політичний аналіз конфліктів, був розпочатий, лише в кінці 70-х років ХХ століття, більшість дослідників спираються на різновиди соціологічних конфліктів. Але варто відзначити, що соціологічні типології конфліктів роз'яснюють політичну поведінку та прийняття рішень політичними акторами.

На сьогоднішній день існує велика кількість різновидів політичних конфліктів, яка дає можливість стверджувати, що політичні конфлікти – автономна частина політичної науки.

Варто відзначити, що виходячи з зазначених видів конфліктів, кожен з них може бути вирішений консенсусом або перерости в більш складні взаємовідносини, як між політичними партіями чи політичною елітою, так і на міждержавному рівні, що охоплює вже, не лише політичну сферу, а й економічну та соціальну.

Література:

1. Дэна Д. Преодоление разногласий / Д. Дэна. – Санкт-Петербург. – 1994. – С. 19-29.
2. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии / С.М. Емельянов. – СПб.: Питер. – 2001. – 384 с.
3. Линчевский З. Контакты и конфликты / З. Линчевский. – М.: Экономика, 2000. – 288 с.
4. Скотт Д. Г. Конфликты. Пути их преодоления / Д. Г. Скотт. – Киев. – 1991. – 210 с.
5. Хасан Б.И. Разрешение конфликтов и ведение переговоров / Б.И. Хасан. – М.: МИРОС. 2000. – 236 с.
6. Цыбульская М.В. Конфликтология / М.В. Цыбульская. – М. – Изд.центр ЕАОИ, 2009. – 312 с.
7. Bisno H. Managing Conflict / H. Bisno. – Beverly Hills, CA: SAGE Publications, 1988. – 211 p.
8. Deutsch M. The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes (2nd ed.) / M. Deutsch. – Binghamton, NY: Yale University Press, 1977. – 196 p.
9. Fisher R. J., Kelman H. C. and Nan S. A. Conflict analysis and resolution / R. J. Fisher, H. C. Kelman, S. A. Nan / In D.O. Sears, L. Huddy & R. Jervis (Eds.), – Oxford handbook of political psychology. NY: Oxford University Press, 2013. – P. 489-521.
10. Hae S. Kim The Determinants of Internal Conflict in the Third World / S. Kim Hae // The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, Summer, Fall 2006. – P. 91-106.
11. Himes, J. S. Conflict and Conflict Management / J. S. Himes. – Athens, GA: University of Georgia Press, – 2008. – 271 p.
12. Rapoport A. Prisoner's Dilemma: A Study in Conflict and Cooperation / A. Rapoport // University of Michigan Press, 1965. – 258 p.

Ликарчук Д. С. Классификация политических конфликтов

Становление политической конфликтологии, как независимой и самостоятельной науки, прошло большой путь. До сегодняшних дней политический конфликт, считают частью социологии. Хотя с 70-х годов XX века, политический конфликт начал самостоятельный путь. Неотъемлемой частью становления политических конфликтов - является их классификация. Действительно, в данной тематике используются социологические знания, но они объясняют и отражают сущность конфликтов.

Ключевые слова: конфликт, политический конфликт, внутривнутриполитический конфликт, международный конфликт.

Likarchuk D. Classification of political conflicts

Becoming Political Conflict as an independent and independent science went a long way. To the present day political conflict, consider part of sociology. Although the 70's of XX century, political conflicts began independent way. An integral part of the formation of political conflict - is their classification. Indeed, this subject used sociological knowledge, but they explain and reflect the nature of political conflict.

Keywords: conflict, political conflict, internal conflict, international conflict.